

УДК 81'1 : 81'22 : 81'374 +008

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2024.848.117-127>

VERBAL REPRESENTATIONS OF WEAPONS: A UNIVERSALIA-ORIENTED ANALYSIS

ВЕРБАЛІКА ЗБРОЇ: ЛІНГВОУНІВЕРСОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Олександр КОЛЕСНИК

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
o.kolesnyk@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1618-3804>

This paper explores the verbal representations of the WEAPON concept in Old English and Old Icelandic texts, examining how irrational knowledge structures, or "nano-myths," are embedded within the inner form of the concept's names through etymological analysis and interdisciplinary comparisons. These "nano-myths" serve as interpretational and categorizational filters, providing insight into the conceptual underpinnings of these language units. The study emphasizes the role of cognitive models as the basis for these conceptual verbalizations. The analytical approach used in this research is rooted in the theory of myth-oriented semiosis, which forms a key component of the interdisciplinary methodology known as "M-logic." This approach involves reconstructing the cognitive premises underlying these language units and mapping them against a universal model of an open system to identify patterns and variations. The identified models are then compared to ascertain the differences and similarities in conceptual representation between Old English and Old Icelandic. The paper's synthetic interpretations suggest that the set of conceptualized semantic features, organized within the hierarchical plane of the universal model, helps define the allomorphic contours of the respective semantic spaces in the two worldviews. The instrumental component of the isomorphic frame-type structure, which reflects the synergetic dynamics of these semantic spaces, is extended in distinct ways in the Old English and Old Icelandic contexts. This differentiation contributes to the allomorphic structure observed in these worldviews, indicating a unique approach to the concept of weapons in each linguistic tradition.

Key words: weapons, semantics, system, conceptualization, myth.

У статті аналізуються особливості вербальних репрезентацій концепту ЗБРОЯ у текстах давньоанглійською та давньоісландською мовами. Етимологічний аналіз та широкі міждисциплінарні аналогії використані для реконструкції ірраціональних структур знань (вихідних "нано-міфів") у внутрішній формі імені концепту. Виділені ірраціональні "нано-міфи" розглядаються як категоризаційно-інтерпретаційні фільтри. Особливу увагу приділено виділенню та зіставленню когнітивних структур, що становлять основу вербальних репрезентацій концепту. Синтетичні інтерпретації здійснюються під кутом зору теорії міфологічно-орієнтованого семіозису як частини міждисциплінарної методології "М-логіки". Здійснено аранжування і зіставлення виокремлених когнітивних структур з використанням універсальної моделі організації відкритих систем. В ієрархічному вимірі набори концептуалізованих ознак окреслюють аломорфні контури смислових просторів у двох картинах світу. Варіативність розширення інструментально-го слоту ізоморфної фреймової структури ввідзеркалює аломорфізм вказаних просторів у синергетичному вимірі.

Ключові слова: зброя, семантика, система, концептуалізація, міф.

Колесник О. Вербаліка ЗБРОЇ: лінгвоуніверсологічний аналіз. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія.* Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. Вип. 848. С. 117-127. DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2024.848.117-127>.

I. ВСТУП

Протягом відомої історії людства військові конфлікти різних масштабів і форматів розгортаються практично безперервно у тому чи іншому регіоні планети, а "прихована третя світова війна" (Колесник 2011, с. 6), принаймні у "гібридному" вигляді, виглядає цілком реалістичною у 2024 р. Конфліктні взаємодії між системами контрарної етіології та орієнтації є універсальною, реалізованою в астрофізичному плані ("зустріч" галактик), у масштабі планети (боротьба видів, природний відбір), на мікро-рівні (взаємодії елементарних часток з різним зарядом та енергією) тощо. Водночас, ВІЙНА як виключно біосоціальний феномен віддзеркалює онтологію людини як агресивного паразитичного виду і перетворює олюднений простір на "Kampfplanete". У широкому сенсі, у ноосфері людства циклічно реалізується авто-деструктивна "програма-вірус", котра трансформує ПРОТИСТОЯННЯ у ВІЙНУ, прототипний вид діяльності людини (Колесник, 2016, с. 182–190). В історичній перспективі, комплекс стереотипних військових сценаріїв "прив'язаний" до економічних моделей (змагання за ресурси, збагачення певних соціальних груп), супроводжується вторинною міфологією (ідеологічні платформи, різножанрові маніпулятивні дискурси) та є первинним стимулом для наукового пошуку та інженерії (винахід і вдосконалення зброї, вепонізація будь-яких винаходів). Відповідно, ЗБРОЯ є імперативним компонентом цих взаємодій (Löffler, 2016; Jöris, 2005), її якість зумовлює успішність розгортання сценаріїв, що складають "мистецтво війни" (Oakeshott, 1960, p. 15), а археологічно зафіксовані об'єкти засобів знищення вважаються маркером розвитку технологій, власне, цивілізаційного поступу. Ця розвідка продовжує, узагальнює та поглиблює попередні інтерпретації лінгвосеміотичних і лінгвокультурних особливостей номінацій концептів МЕЧ (Колесник, 2011, с. 77–88, с. 120–121) і СПИС (Колесник, 2016, с. 176–182).

Методологічні зауваги. Універсологічна інтерпретація вербалізаторів концепту ЗБРОЯ передбачає здійснення міждисциплінарних синтетичних процедур, що становлять методологію "М-логіки". Широка міждисциплінарна інтеграція з позицій теорії систем (Bertalanffy, 1968; Meadows, 2008) передбачає, насамперед, увагу до глибинних "передконцептуальних" (міфологічних) структур та ірраціональних основ концептуалізації та раціоналізації дійсності. Інтерпретації породження ноематичних смислів спираються на теорію міфологічно орієнтованого семіозису (Колесник, 2011). Інтерпретації реалізують неоантропоцентричний (еко-центричний, плюралістичний і багатовекторний) підхід до об'єкта дослідження, що враховує відносність і динамічність, аніж стабільну домінантність статусу людини в мережі життя а також у дослідницьких процедурах; каузативно-системну логіку поєднання раціональних та ірраціональних (чуттєвих, інтуїтивних, "перед-відомих") когнітивних процедур. Принцип "гносеологічної відносності" уможливує багатовекторні інтерпретації даних та "нейтрософську" інтеграцію нібито суперечливих підходів до аналізу (Колесник, 2016, с. 7–95).

У ході здійсненого міждисциплінарного аналізу ми розглядаємо моделі конфліктних відносин, у яких використовується ЗБРОЯ (інструмент) як варіації універсальних сценаріїв системних взаємодій, детермінованих законами діалектики, логіки, фізики та квантової механіки (у "розмитих динамічних контекстах", на межі реальностей різних мірностей). Пропонована універсологічна модель ієрархічного виміру організації відкритої системи (Рис. 1) використовується для характеристики позначуваного концепту та інтерпретації зв'язків між когнітивними моделями, що становлять підґрунтя відповідних номінативних одиниць.

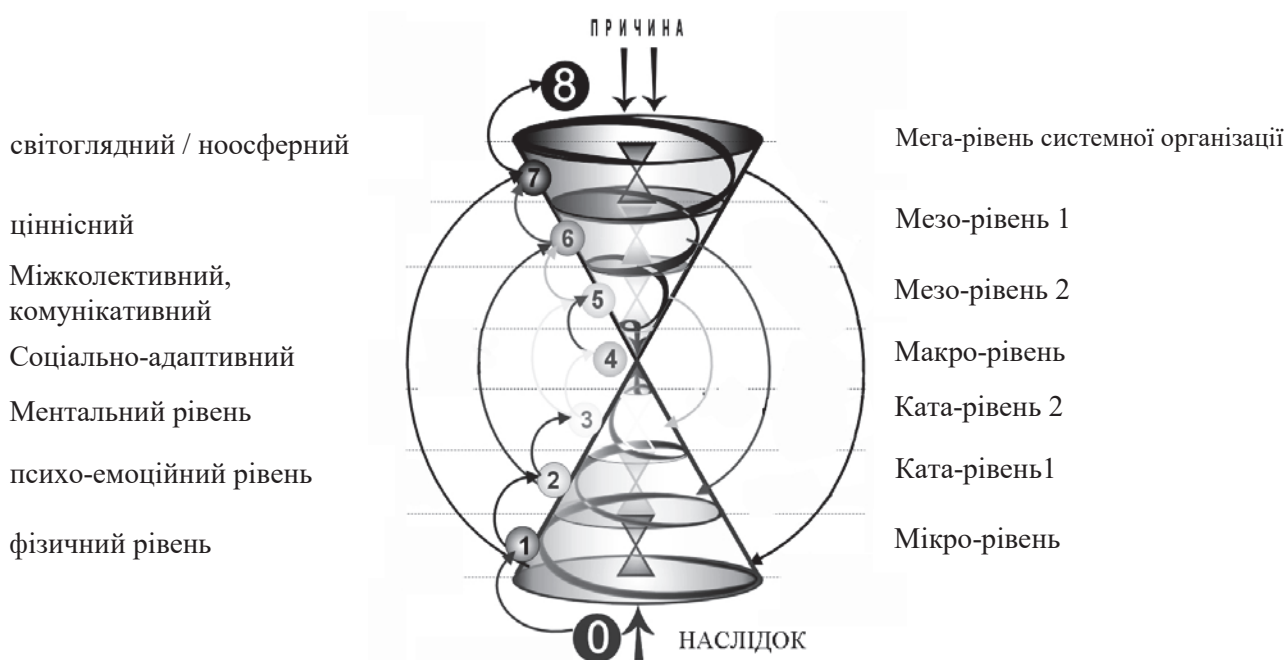

Рис.1. Ієрархічний вимір відкритої системи

Рівні організації відкритої системи віддзеркалюють сутнісні характеристики її контекстуально-ситуативної маніфестації. Відповідно, у контексті унівесологічного підходу концепт ЗБРОЯ вписується у такий референційно-типологічний кластер:

- 7 – неживий (неорганічний) об'єкт
- 6 – неприродний об'єкт (артефакт)
- 5 - об'єкт (інструмент) військової сфери діяльності
- 4 – засіб вбивства / засіб захисту
- 3 – вид зброї (холодна / вогнепальна; коротка / дріткова / стрілецька)
- 2- підвид зброї (меч типу «каролінг», bastard sword, falchion тощо)
- 1 – специфічний представник підвиду зброї, носій власного імені (*Hrunting, Tyrfing* тощо)

Окрім власне типологізації концепту, модель використовується для аранжування когнітивних структур, що становлять підґрунтя відповідних номінацій.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

2.1 ЗБРОЯ у європейському смисловому просторі: первинний міф крізь призму етимології

Етимологічний аналіз та широкі міжсистемні аналогії дозволяють виокремити наступні "вихідні програми" (іраціональні аксіоматичні смислові структури, "нано-міфи"), що віддзеркалюють досвід концептуалізації ЗБРОЇ як концепту макро-рівня представниками архаїчних європейських етносів.

У германських мовах і картинах світу а. *weapen*, да., ісл. *vorn*, люкс. *waff*, нід. *wapen*, н. *Waffe*, норв. *våpen*, шв. *vapen*, да. *wæpen*, дсакс. *wapan*, дпівн. *varn*, дан. *vaaben*, дфриз. *wepin*, снід. *wapen*, двн. *wafan*, "зброя, інструмент / знаряддя для битви" < протогерм. **wēipna-* < ? < **webna-* ~ *wepna* (*Kroonen*, 2013, с. 577), ймовірно, реалізований зв'язок < і.е. *uen-* "бити" ~ *uā-* (*Pokorny*, 1959, с. 1147). У цьому випадку ЗБРОЯ є фрактально масштабованим інструментом,

що повторює базовий механізм взаємодії контрарних систем, тобто, резонатором, підсилювачем енергії протидії, орієнтованим на максимально деструктивний ефект впливу на супротивника. Гіпотетично, і.е. *ue-* з розширювачами *uer-* "зв'язувати" та **(d)uer-* "розривати" можуть віддзеркалювати діалектичну білатеральність ЗБРОЇ як засобу творення і засобу руйнування. У свою чергу, полісемантизм **uer-* "кидати, жбурляти" дозволяє гіпотетичну реконструкцію з "магічною дією", а **uer-* "видавати звуки" з практикою магічного замовляння зброї. В обох випадках ЗБРОЯ постає резонатором, що підсилює енергетичний імпульс.

Романські номінації ЗБРОЇ ісп., іт., порт. *arma*, фр. *arme* "зброя" (а. *arm* "зброя" < дфр. *armes* (мн.) "озброєння воїна" (13с.) < дфр. *armes* (мн.) "зброя, війна" (11с.), але також а. *arm* "рука", тобто, "оператор зброї" або "прототип механізму зброї") < лат. *arma* "зброя" (включно з обладунком) "знаряддя війни" < і.е. **ar(ə)mo-*, "суглоб, поєднання" < і.е. **ar-* "приєднувати", "стикатися, узгоджуватись, підходити" (OED; Левіцький, 2010, с.77). Значення "гарно налаштований" вказує на ЗБРОЮ як "складну узгоджену систему", тобто, синергетично (компліментарно, у резонансі) узгоджені елементи конструкції, що надають їй максимальну ефективність та перевагу користувачеві при реалізації конфліктного сценарію.

Кельтські імена концепту типу ірл., дірл. *arm*, гел. (шотл.) *armachd*, *airm*, вал. *arf* < (?) лат. *arma* (McBain, 1911, с. 21), однак, пряме запозичення не підтверджене. Якщо взяти до уваги гел. *airmis* "бити" (McBain, 1911, с. 11) ~ гел. *eirmis* "бити, знаходити" // дірл. *ermaissiu*, *attaining*, *irmadatar* "розумний" < **air-mess-* < **air-med-* < *med-* (пор. *meas* "судження") (McBain, 1911, с. 155), то значення "бити" як наслідок метаф. "цілити" трансформується у "з'ясувати, знаходити, виявляти", а зброя осмислюється як "інструмент, за допомогою якого локалізується об'єкт [ворог]", або у більш метафоричному сенсі, "засіб досягнення істини", тобто, інструмент, що забезпечує бажаний (істинний у системі координат користувача зброї) перебіг сценарію.

Кельтські номінації інструментів і знарядь праці, що у певних контекстах позначають зброю, віддзеркалюють їхню природу як "об'єктів подвійного призначення" та, відповідно, діалектичну єдність "творення" і "руйнування", котрі визначають поступ станів речей в антропоцентричних варіантах світу. Пор.: кельт. *asuing*, *asuinn*, *asuig* "знаряддя, зброя" (McBain, 1911, с. 23) ~ *asair* "зброя, упряж", "чоботар", ірл. *asaire* "чоботар", *assain* "захист ноги нижче коліна" (McBain, 1911, с.23); кельт. *tal*, ірл. дірл. *tál* < **to-aglo-* (*t-aglo-* ?) // гот. *aqisi* "сокира", а. ахе, лат. *telum* (< *tex-lum*) "зброя", укр. *тепля*, етимологія достеменно не встановлена (McBain, 1911, с. 358). "Інструментальність" та "білатеральність" у сенсі "напад :: захист", подібно до лат. *arma*, можна виділити у кельт. *trealaich* "деревина, сміття", ірл. *trealamh* "деревина, одяг, знаряддя", дірл. *trelam* "зброя, одяг" < **tre-lam* (McBain, 1911, с. 374), **tre-* < і.е. (*ter-* / *terə-*) (Pokorny, 1959, с. 1071) "рубати", "трескіт" (від ламання / рубання) + *lam* (*lamh* "рука" < *las-* "бажання" (лат. *lascivus*, а. *lascivious* "хтивий". (388) < ? і.е. *las-* "жадібний" (Pokorny, 1959, с. 654), тобто "той, що все прибирає до рук", що дозволяє запропонувати смисл "зброя – керований руками засіб руйнування або захисту".

Одиниці типу кельт. *gaisge* "зв'язка", ірл. *gaisge* "хоробрість", *gaisced*, *gasced* "хоробрість, обладунок, зброя" (McBain, 1911, с. 187), що, ймовірно, споріднені з кельт. *gasda* "чудовий", ірл. *gasda* "розумний" < **gassavo-s*, **gas-tavo* < *gad(s)* "добрий, вправний" (McBain, 1911, с.190) створюють алузію до смислового кластеру "зброя" < "видатна властивість об'єкта" / "користувача", типологічно подібна до білатерального значення і.е. **ar(ə)mo-*, < і.е. **ar-*.

Подібні смислові трансформації наявні у слов'янських мовах: укр. зброя < пол. *zbroja* "обладунок", "спорядження", "зброя" < *broić* "пустувати. витворяти" первісне значення "рубати". Пор. болг. *брой* "число", серб., хорв. *број*, "число", первісне значення "зарубка2 < прасл. **brьjo/*briti* (звідси також укр. *брити*). < *bher-* "терти, шкрябати, різати", *bhri* – *bhrei* – пор. дінд. *bhrināti* "ранити", перс. *burridan* "різати, стригти", лат. *friare* "розривати", лит. *brezti* "дряпати", дірл. *brissid* «розбитий», брет. *bresa* "битися" (ЕСУМ (2), с. 248, с. 260). Відповідно,

первинним значенням-програмою є "інструмент руйнування", що діалектично пов'язане з антонімічним значення "захист", пор. пол. *broń*, чес. *zbraň* "обладунок".

Походження укр. *оружжя*, болг. *оръжие*, серб., хорв. *оружје*, макед. *оружје*, *oružje*, словен. *oróžje*, *rožjè*, чес. *oruží*, пол. *oręż*, рос. *оружие* не має однозначного тлумачення. При зіставленні з болг. *ръгам* "колю, свердлю", лит. *reĩgtis*, *reĩgiuos* "споряджатись", *aprangá* "спорядження, зброя", арсеĩgti "споряджати, одягати", ісьреĩgti "знімати, роздягати", свн. *rapc* "швидке обертання", н. *sich ranken* "переплітатись" (ЕСУМ (4). С. 215; *Boryś*, 2005, с. 396) можливе походження від іє. **ureng-* <іє. **uer-*"крутити, обертати, згинати" (*Pokorny*, 1959, с. 1154), що дозволяє реконструкцію смислу "засіб (підсистема) у динамічних конфліктних взаємодіях з високою енергетикою (обертання, битва)".

Версія укр. *оружжя* < укр. *ругати* (???) розуміється як метафорично-омонімічний комплемент до попередньої реконструкції, адже битва як у контексті міфологічно-орієнтованої картини світу (результат категоризації, здійснюваної носіями міфопоетичної свідомості) кодується як "сварка", "bicker of shields" котра прочиталась з власне інвективної дискурсивної взаємодії її учасників (пор. укр. *наруга*, чес. *Rouhati*, болг. *ругая*, слн. *rogati se* "глузувати, знущатись" (ЕСУМ (5), с. 133) < **reg-* «отвір» (? рот), "хаб входження деструктивної програми", відповідно, *оружжя*, це "суб'єкт сварки", тобто інструмент підвищення ентропії, потенційного руйнування.

Версія укр. *оружжя* < укр. *ріг* (?) < іє. *rogo-s* (пор. нвн. *ragen*, свн. *regen* «стирчати», дісл. га «жердина») акцентує ознаки "видовжений предмет, здатний завдати шкоди", що не суперечить іншим версіям, а доповнює їх.

Таким чином, універсальними вихідними міфами, закодованими у внутрішній формі імені концепту ЗБРОЯ, типологічно проявленими у неблизько споріднених мовах у межах індоєвропейських лінгвокультур, є "засіб руйнування (биття, різання, рубання)", що "підсилює (подовжує) енергетичний потенціал користувача", "дозволяє вразити супротивника" та "використовується як для нападу так і для захисту". Сукупність виявлених ознак становить зміст інхоативної аксіоматичної структури X00, що є інтерпретаційно-категоризаційною призмою, що зумовлює специфіку номінацій та текстово-дискурсивних реалізацій відповідного концепту.

2.2. Когнітивні властивості германських номінацій ЗБРОЇ

У давньогерманському смисловому просторі вербально втілені складники картини світу (світів), структуровані й детерміновані змістом міфологічного простору, частково модифікованого вторинною християнською міфологією у "реверберативний період" (*Колесник*, 2011, с. 75) функціонування мов і лінгвокультур. Когнітивне підґрунтя номінацій зброї у текстах цього періоду, передовсім, віддзеркалює залучення зброї до сценаріїв міжгрупової взаємодії (рівень 5 організації систем) у ролі інструменту, при чому наявність зброї постає маркером приналежності суб'єкта (відповідності набору критеріїв) до певної групи (рівень 4), а також постає симптомом певного комплексу цінностей, що детермінує буття групи (рівень 6) та викликає низку відповідних оцінок і ставлень (рівень 2) при успішному виконанні базової функції (рівень 1).

Зокрема, північногерманські номінації ЗБРОЇ реалізують такі когнітивні моделі.

(см01) Зброя – військове знаряддя: *sumt með leikum*, *sumir drukku*, *sumir með vǫpnum ok börðust* "хтось грав, хтось пив, хтось бився зброєю" (*SA*, *Gylfaginning*, 2), *En Skaði dóttir Þjaza jötuns, tók hjálm ok brynju ok öll hervǫpn ok ferr til Ásgarðs at hefna föður síns*. "Скаді, донька йотуна Тйацці, взяла шолом, обладунок і зброю і вирушила до Асгарду помститись за батька" (*SA*, *Skáldskaparmál*, 3), *en hein hafði hann fyrir vǫpn ok reiddi of öxl ok var ekki dælligr* "він мав точило з зброю і вимахував ним і то виглядало страхітливо" (*SA*, *Skáldskaparmál*, 24),

Þá stóðu upp hirðmenninir ok sóttu þá ok fengu eigi sótt með vǫpnum "підвелися дружинники й напали на них, але не подолали зброєю" (SA, *Skáldskaparmál*, 50), *En er dagaði, stóðu upp allir dauðir menn ok börðust, ok öll vǫpn váru þá nýt* "Наступного дня всімерці вставали і бились і уся зброя знов використовувалась" (SA, *Skáldskaparmál*, 62).

Базовою функцією артефакта є руйнівний вплив на систему-об'єкт (рівень 1 взаємодій). Відповідно, см01 розширюється у вигляді таких моделей 1 рівня категоризації.

(см02) Зброя – шкода: *Hendr skulu höndla // harðar trjónur, vǫpn valdreyrug* "руки триматимуть міцні клинки, зброєю закривавлену у битві" (*Gróttasöngur*, 18), *"Eigi munu vǫpn eða viðir granda Baldri"* "Ані зброя ані дерево не зашкодять Бальдру" (SA, *Gylfaginning*, 49), *"Því, at ek sé eigi, hvar Baldr er, ok þat annat, at ek em vǫpnlauss"* "тому що не бачу, де Бальдр, і не маю зброї" (SA, *Gylfaginning*, 49).

(см03) Зброя – перевага у битві: *er Freyr var svá vǫpnlauss, er hann barðist við Belja ok drap hann með hjartarhorni* "Фрейр був без зброї, коли бився з Белі і вбив його оленячим рогом" (SA, *Gylfaginning*, 37), *En ef ek hefða hér vǫpn mín, þá skyldum vit nú reyna hólmgönguna* "Як би у мене була моя зброя, ми влаштували б двобій" (SA, *Skáldskaparmál*, 24), *Óvarr Atli óðan hafði hann sik drukkit, vǫpn hafði hann ekki, varnaði-t hann við Gudrúnu* "Нерозумно Атлі напився до безтями, не мав він зброї та не зважав на Гутрума" (*Atlakviða*, 40).

(см04) Зброя – функційно-атрибутивний комплемент: *Hann er svá mikill, at allir æsir megu skipa hann með vǫpnum ok herbúnaði* "він такий великий, що там є місце усім асам зі зброєю та обладунками" (SA, *Gylfaginning*, 43), *Adils konungr reið eptir þeim með her sinn alvǫpnaðan ok vill drepa þá* "Адільс конунг переслідує їх верхи повністю озброєний і хоче їх вбити" (SA, *Skáldskaparmál*, 54).

Успішність розгортання сценаріїв із залученням артефакта призводить до його позитивної "аксіологізації" (моделі рівня 6), проєктованої на дискретних індивідів (рівень 1), групи осіб – військові вформування, етноси (рівень 4), між групові інтеракції (рівень 5).

(см05) Зброя – цінність < носій надзвичайних властивостей *nema sverð selið // þar er sló Dvalinn; // samir-a draugum // dýrt vǫpn fela* "віддати найкращий меч, витвір Дваліна, не слід драугам (мерцям) мати чудову зброю" (*Hervararkviða*, 11).

(см06) Зброя – маркер якості людини < цінність: *en við vín eitt vǫpngöfgr Óðinn æ lifir* "лише на вині славний [шляхетний] зброєю Один живе" (SA, *Gylfaginning*, 38), *en at öðrum kosti legg ek þér við níðingsskap, ef þú vill drepa mik vǫpnlausan* "інакше я проголошу тебе "нідінгом" (нікчемною, боягузом), якщо ти захочеш вбити мене беззбройного" (SA, *Skáldskaparmál*, 24), Зброя постає маркером людини : *Ok fyrir því at hann er reynir vǫpnanna ok viðr víganna* "і оскільки він називається випробувачем зброї та переможцем у битвах" (SA, *Skáldskaparmál*, 39), ... *kallaðr reynir vǫpna eða víga* "називають його горобиною (випробувачем) зброї або битви" (SA, *Skáldskaparmál*, 59), або ж конфліктного сценарію за її участю: *Hvernig skal kenna orrostu? Svá, at kalla veðr vǫpna* "Які є кенінги битви? Вона зветься хуртовиною зброї" (SA, *Skáldskaparmál*, 60), *Hönd má kalla jörð vǫpna eða hlífa* "Рука зветься землею зброї або щитів" (SA, *Skáldskaparmál*, 78).

(см07) Зброя – предмет обговорення < цінність: *Of vǫpn sín dæma // ok um vígrisni sína* "про зброю свою [боги] говорять і звиягую в битві" (*Lokasena*, 2), де аксіологічно забарвлений концепт ЗБРОЯ є частиною інтеракцій у САКРАЛЬНІЙ СФЕРІ (відповідна "фрактальна проєкція" розгортається у комунікативних практиках світу людей). У свою чергу, з огляду на вказані властивості ЗБРОЇ, вербалізатори концепту входять до складу складних знаків-прескрипторів (дискурсивний жанр "порада", що є "програмою розвитку", трансльованою суб'єктом САКРАЛЬНОЇ СФЕРИ до світу людей): *Vǫpnum sínum // skal-a maðr velli á // feti ganga fram* "Від своєї зброї чоловік не повинен відходити далеко" (*Havamal*, 38).

(см08) Зброя – об'єкт номінації / носій імені: *Vǫpn ok herklæði skal kenna til orrostu ok til Óðins ok valmeyja ok herkonunga* "зброя і обладунок називаються [з використанням] битви, Одіна, дів битви, конунгів-воїнів" (SA, *Skáldskaparmál*, 61), *Höggvǫpn, öxar eða sverð, er kallat*

eldar blóðs eða benja. ... Lagvápn eru vel kennd til orma eða fiska. Skotvápn eru mjök kennd til hagls eða drifu eða rotu "Зброя що рубає, сокири і мечі, звуться вогнем крові та ран... Зброю, що коле, краще називати зміями і рибами. Метальна зброя називається зі згадкою граду, снігу або дощу" (*SA, Skáldskaparmál, 61*), *er kölluð ... ok vápn Hjadninga eldr eða vendir* "[називають] зброю вогнем або прутами Х'яднінгів" (*SA, Skáldskaparmál, 62*). При цьому кенінги-вербалізатори постають іконічними "денотативними" метафорами та метоніміями. Необхідність "розшифрування" значення цих одиниць дозволяє співвіднести відповідні когнітивні моделі з рівнем 3 системної організації.

У західногерманському сегменті архаїчної семіосфери, подібно до північногерманського смислового континууму, ЗБРОЯ категоризована у таких моделях.

Зброя – військове знаряддя (см01): *Gewitaþ forð beran // wæpen ond gewædu* "йдіть уперед зі зброєю й обладунками" (*Beowulf, 292–293*), *no he þæs modig wæs, // wæpna gewældan* "мужнім був, аби зброю тримати" (*Beowulf, 1509–1510*), *hwearf þa be wealle, wæpen hafenade // heard be hiltum Higelaces ðegn* "вздовж стіни пішов, тримаючи зброю за руків'я, Хігелака тан" (*Beowulf, 1574–1676*), *Wulf Wonreding wæpne geræhte* "Вулф Вонредінг, вражений зброєю" (*Beowulf, 2966*), *þe hi wæpna wealdan moston* "мали тримати свою зброю" (*Maldon, 84*), *Wod þa wiges heard, wæpen up ahof* "завзято атакували зі зброєюпіднятою догори" (*Maldon, 131*), *ne mihte he gehealdan heardne mese, // wæpnes wealdan* "не міг тримати міцний меч, використовувати зброю" (*Maldon, 168–169*), *forwegen mid his wæpne* "вбитий зброєю" (*Maldon, 229*), *þa hwile þe he wæpen mæge // habban and healdan* "доки можемо тримати зброю" (*Maldon, 235–236*), *unwaclice wæpna neotan* "без втоми зброєю користуватись" (*Maldon, 309*).

Окрім лінійно співвіднесених (предикативно рівнорангових) з см01 моделей см02, см03, см04, західногерманський варіант см01 може отримувати "субординатні" розширення, яке віддзеркалюють розуміння артефакту як об'єкту контролю / маніпуляцій, що виходить за межі виключно його призначення як "засобу вбивства".

(см01-а) Зброя – витвір > специфікатор: *swa hine fyrndagum worhte wæpna smið* "як у давнину, зробив зброяр" (*Beowulf, 1452–1453*), що вказує на сферу професійної діяльності людини;

(см01 - b) Зброя – трансфер: *þa he þæs wæpnes onlah // selran sweordfrecan* "свою зброю позичив вправнішому мечнику" (*Beowulf, 1468–69*), *folce gesteppe // ofer sæ side sunu Ohteres, // wigum ond wæpnum* "людей надіслав за море синові Охтхере, воїнів і зброю" (*Beowulf, 2394–2396*).

Подібно до північногерманського смислового простору, англосаксонські номінації ЗБРОЇ реалізують наступні смисли на основі таких когнітивних моделей.

(см02) Зброя – шкода: *se æglæca... wæpna ne recsed* "монстр для зброї невразливий" (*Beowulf, 434–435*);

(см03) Зброя – перевага у битві: *ac wit on niht sculon // secge ofersittan, gif he gesecean dear wig ofer wæpen* "удвох вночі мечі відкинемо, якщо він наважиться шукати двобою без зброї" (*Beowulf, 684–686*), *"Nolde ic sweord beran // wæpen to wurme, gif ic wiste hu wið ðam aglæcean elles mehte* "Не брав би меч, зброю, проти дракона, якби знав, як проти монстра [боротись]" (*Beowulf, 2510–2521*);

(см04) Зброя – функційно-атрибутивний комплемент: *wæs se irenþreat // wæpnum gewurþad* "залізний загін був гідно озброєний" (*Beowulf, 332–333*), *wigan mid wæpnum* "воїни зі зброєю" (*Maldon, 127*);

(см05) Зброя – цінність < носій надзвичайних властивостей: *eald sweord eotenisc, ecgum þyhtig, // wigena weorðmynd; þæt wæs wæpna cyst* "давній меч велетнів, честь воїна, найкраща зброя" (*Beowulf, 1559–1560*), *Ne mehte ic æt hilde mid Hruntinge // wiht gewyrcean, þeah þæt wæpen duge* "Нічого не міг вдіяти Хрунтінгом у двобої, хоч то й добра зброя" (*Beowulf, 1660–1661*);

(cm06) Зброя – маркер якості людини < цінність: *nis þæt seldguma, // wæpnum geweorðad* "дружинників не вшановував зброєю" (*Beowulf*, 250–251), *Ond ða Beowulfe bega gehwæþres // eodor Ingwina onweald geteah, wicga ond wærna* "Беовульф у надав обидві шані володар Інґвінів – владу над кіньми і зброєю" (*Beowulf*, 1044–1046).

Водночас, замість функційно-військового, акцентується соціально-атрибутивний аспект ЗБРОЇ-МАРКЕРА, при чому в окремих випадках це маркер статусу, ПРИКРАСА, частина СКАРБУ. Відповідно, модель постає як варіант **(cm06')**: *Heaðabeardna gestreon // þenden hie ðam wæpnum wealdan moston* "Скарб Хедобарда, "Heathobard's treasure, зброя, яку колись [у битві] мусили тримати" (*Beowulf*, 2038–2039).

Моделі cm07 і cm08 на матеріалі давньоанглійської мови не реконструюються. Носіями власного імені є виключно конкретні специфічні предмети озброєння, а не концепт макро-рівня

В обох смислових просторах предмети озброєння, що проявляють надзвичайні властивості, демонструють "суб'єктність" і здатність діяти за власним розсудом. У Скандинавські номінації у цьому випадку стосуються концептів мікро-рівня (специфічний меч, носій імені тощо). Водночас, давньоанглійські номінації репрезентують власне концепт макро-рівня зброя. Відповідно, виділяємо специфічну модель **cm09 зброя – актант:** *ac te sceal wæpen niman, // ord and iren* "зброя мене забере, спис і меч" (*Maldon*, 253–254).

Відповідно, ієрархічна дистрибуція смислів у семантичному просторі картин світу архаїчних германських спільнот, структурованому навколо вербалізованого концепту ЗБРОЯ є такою (Рис. 2):

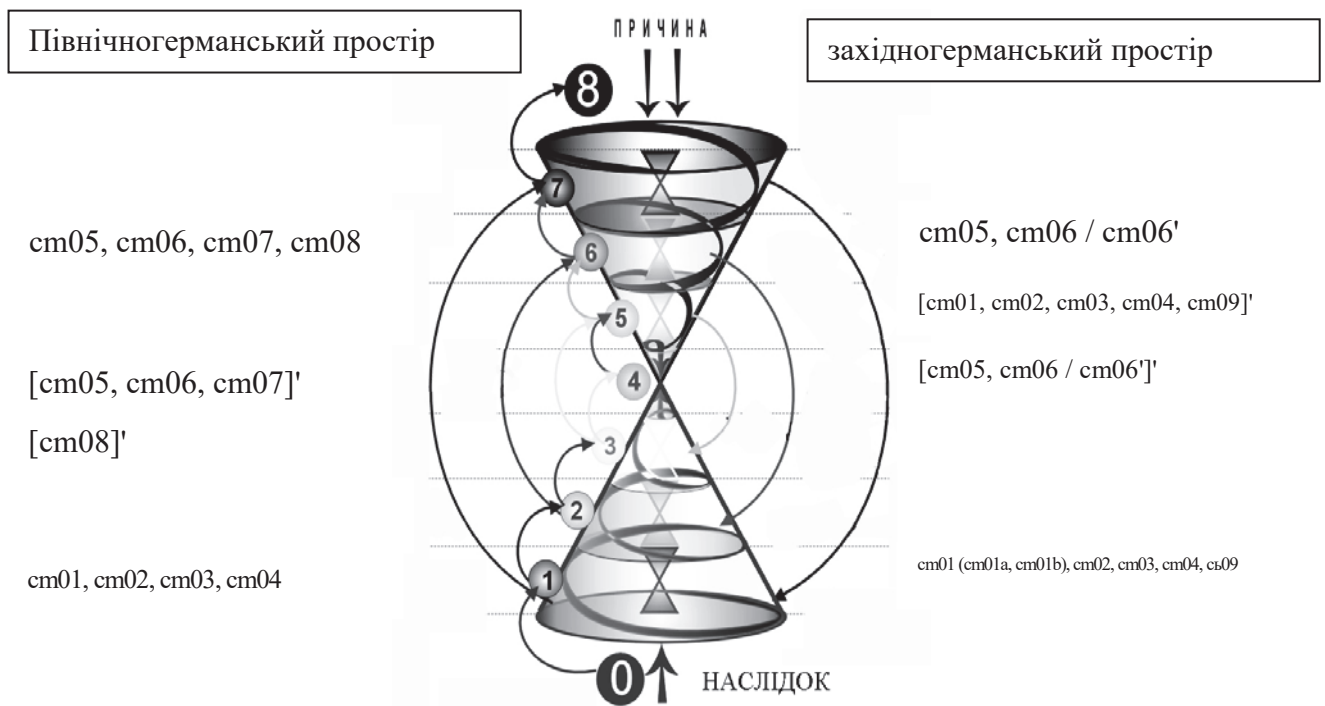

Рис. 2. Ієрархія смислів номінацій концепту ЗБРОЯ

Запис cm** вказує на рівень системних відносин, на якому реалізуються базові концептуалізовані властивості об'єкта, у той час як [cm**]' вказує на їхню "проекцію", тобто, системні відносини відповідного рівня, на які зазначені властивості об'єкта здійснюють вплив.

У свою чергу, у синтагматичному (синергетичному) вимірі зазначені концептуалізовані смисли "вписуються" до фреймового кластеру з ізоморфною базовою структурою (акціональний фрейм) у давньоанглійському і давньоскандинавському смислових просторах:

{[ХТОСЬ (воїн)] [КЕРУЄТЬСЯ (стимул)] [ВИКОРИСТОВУЄ (ІНСТРУМЕНТ, зброю)] [ВПЛИВАЄ на (супротивника)] [ТУТ] [ЗАРАЗ]}

Для давньоскандинавської картини світу він виглядає так (Рис.3):

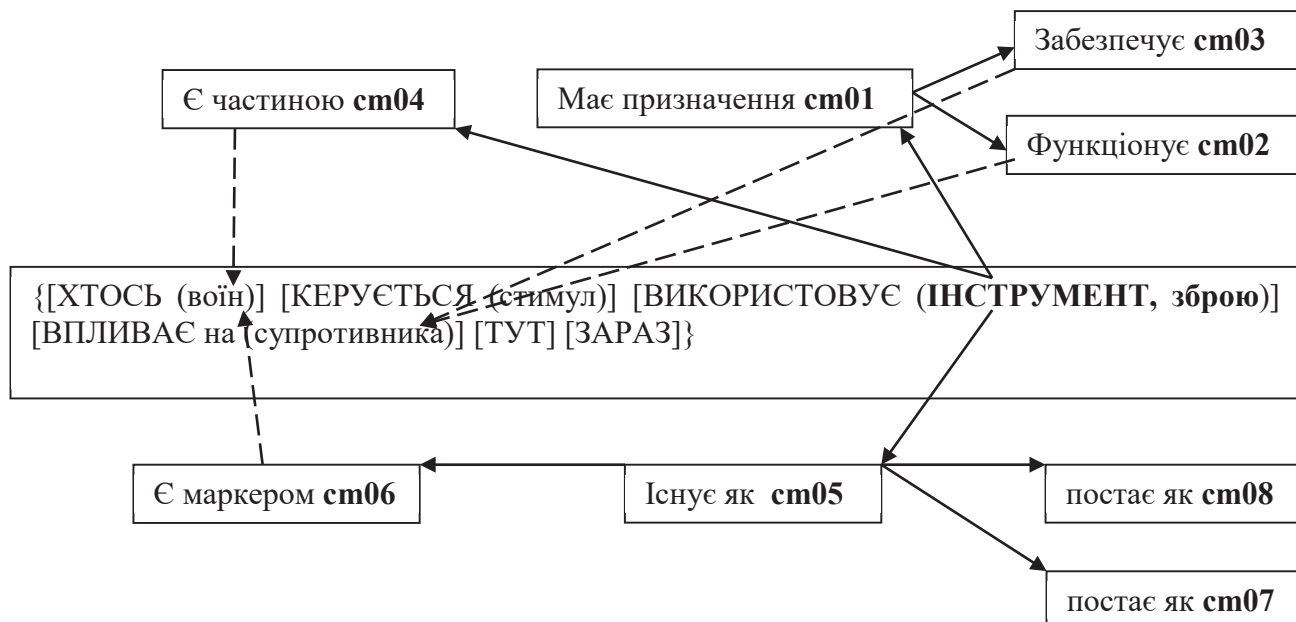

Рис. 3. Синергетичний вимір смислів номінацій концепту ЗБРОЯ у давньоісландській мові

Західногерманський (англосаксонський) варіант фреймового кластеру має таку конфігурацію (Рис. 4):

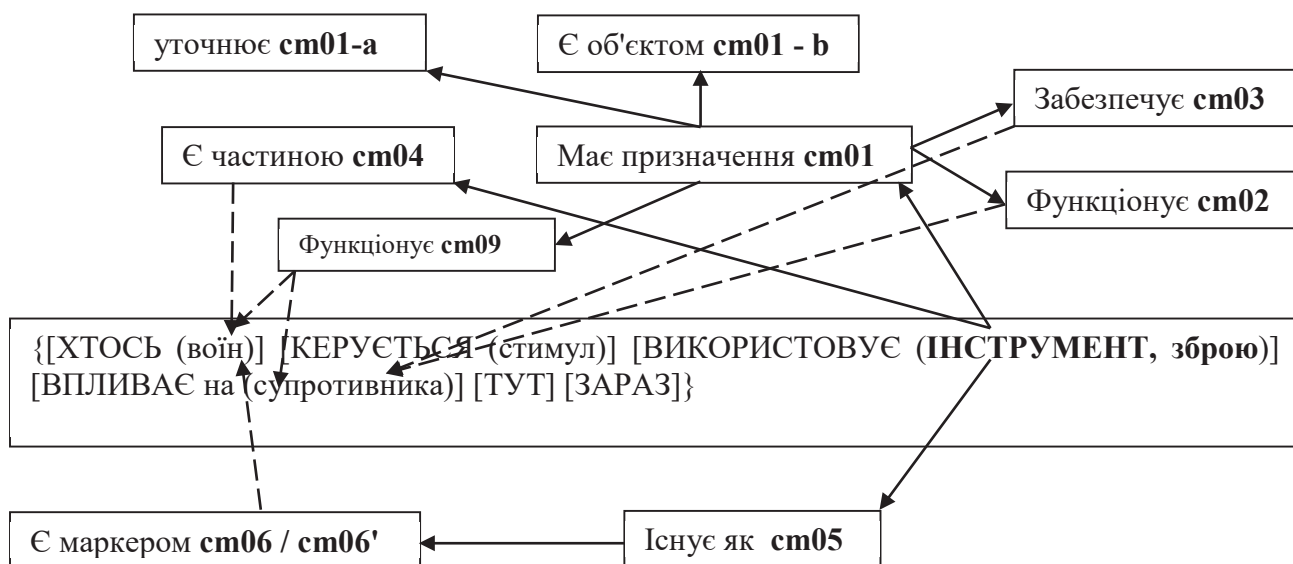

Рис. 4. Синергетичний вимір смислів номінацій концепту ЗБРОЯ у давньоанглійській мові

У той час як базова когнітивна структура є ізоморфною для обох картин світу, аломорфізм кластеру проявляється у відмінностях у розширенні інструментального слоту, що свідчить по певну специфіку у ставленні до артефакта як цінності / носія визначних якостей, віддзеркалену у відповідних номінативних і комунікативних практиках.

III. ВИСНОВКИ

Концепт ЗБРОЯ становить універсалію, репрезентовану у семіосфері та картинах світу європейських етносів. Ця універсалія є "інформаційним квантом" досвіду щодо сутності та функційного потенціалу інструменту військової діяльності (однієї з прототипових видів діяльності людини). Сутність артефакту проявляється у змісті концепту макро-рівня та осмислюється у координатах вихідного "міфу", що охоплює риси "засіб руйнування (шляхом биття, різання, рубання, обертання)", що "підсилює (подовжує) енергетичний потенціал користувача", "дозволяє вразити супротивника" (обертання – як передумова точного прицілювання) та "використовується як для нападу так і для захисту". У співвіднесенні з міфологічною аксіоматикою, внутрішньою сутністю ЗБРОЇ є енергетичний резонанс, співналаштування з енергосистемою людини, а функційним призначенням як засобу руйнування – "перереформатування" систем, що визначають стан речей у певному фрагменті реальності.

В архаїчних картинах світу германських етносів ЗБРОЯ як вербалізований енерго-інформаційний квант співвідноситься з соціально-адаптивним (макро) рівнем системної організації: відповідний артефакт мали представники соціальної групи, що відповідали критеріям приналежності та мали належні особисті якості. У цьому випадку, зброя як аксіологізований об'єкт, носій визначних або надзвичайних якостей (рівень 6) транслиував асоційовані з ним якості на людину та перетворювався на маркер статусу (власне на рівні 4). Низка фізичних функційних якостей (рівень 1) разом з характеристиками рівня 6 забезпечували бажаний для суб'єктів групи варіант перебігу конфліктної ситуації (рівень 5).

В архаїчних картинах германських етносів наявні ізоморфні структури знань, що втілюють уявлення про типові траєкторії перебігу конфліктних сценаріїв з використанням ЗБРОЇ. Аноморфізм проявляється на рівні додаткових під сценаріїв, що розширюють інструментальний слот базового фрейму. Логіка цих взаємодій зберігається у різні епохи, та, з урахуванням інхоативного міфу X00, становить основу вторинних міфів, у яких ЗБРОЯ – це універсальний інструмент вирішення конфліктних ситуацій (відповідно, "точка фокусування" діяльності людини у різних сферах).

Перспективу подальших студій можуть становити міждисциплінарні інтерпретації вербалізаторів артефактів на матеріалі кількох неблизько споріднених мов.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- (ЕСУМ) *Етимологічний словник української мови*: В 7 томах. Укл. Болдирев Р. В та ін. К. : Наукова думка, 1982 – 2006. Т. 1–5.
- Колесник О.С. *Міфологічний простір крізь призму мови та культури*: Монографія. Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. 312 с.
- Колесник О.С. *Мова та міф у вимірі міждисциплінарних студій*: Монографія. Чернігів: Десна-Поліграф, 2016. 240 с.
- Левицкий В. В. *Этимологический словарь германских языков*. Винница: Нова книга, 2010. Т.1. 610 с. *Atlakviða*. URL: <https://www.voluspa.org/atlakvida.htm> (дата звернення: 1.03.2024)
- Baales, Michael; Jöris, Olaf (2003). "Zur Altersstellung der Schöninger Speere". *Erkenntnisjäger: Kultur und Umwelt des Frühen Menschen Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie Sachsen-Anhalt*. 57: 281–88.
- Beowulf*. URL: http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a04_01.htm (дата звернення: 1.03.2024)
- Bertalanffy, L., Von. *General System theory: Foundations, Development, Applications*. New York: George Braziller, 1968. 289 p.
- Boryś, W. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wydawnictwo Literackie, 2005. 861 S. *Gróttasöngur*. URL: <https://www.voluspa.org/literal/grottasongr.htm> (дата звернення: 1.03.2024)
- Havamál*. URL: <http://etext.old.no/Bugge/havamal.html> (дата звернення: 1.03.2024)
- Hervararkviða*. URL: <https://www.voluspa.org/hervararkvida.htm> (дата звернення: 1.03.2024)
- Jöris, O. "Aus einer anderen Welt – Europa zur Zeit des Neandertalers". N.J. Conard et al. (eds.): *Vom Neandertaler zum modernen Menschen*. Ausstellungskatalog Blaubeuren. 2005. P. 47–70.
- Kroonen G. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Ed. by A. Lubotsky. Leiden-Boston: Brill, 2013. 794 p.

- Lokasenna*. URL: <http://etext.old.no/Bugge/lokasenn.html> (дата звернення: 1.03.2024)
- Löffler, D., McGraw, J.J., Johannsen, N.N. "Weapons in and as history. On the ontogenerative function of materialized preemption and intelligence in weapons technology". *Identities*. 2016. 16 (1–2). P. 68–77.
- McBain, A. *An Etymological Dictionary of the Gaelic Language*. Stirling: Eneas MacKay, 1911. 426 p. *Maldon, the Battle of*. URL: <http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a09.htm> (дата звернення: 1.03.2024)
- Meadows, D.H. *Thinking in Systems: A Primer*. London: Earthscan, 2008. 218 p.
- Oakeshott, R.E. *The Archaeology of Weapons: Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry*. THE BOYDELL PRESS, 1960. 358 p.
- (OED) *Online Etymological Dictionary*. Ed. by D. Harper. URL: <http://www.etymonline.com> (дата звернення: 1.03.2024)
- Pokorny, J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1–2. Bern: Francke, 1959. 1183 S. (SA) *Snorra Edda*. URL: <https://www.voluspa.org/proseedda.htm> (дата звернення: 1.03.2024)

REFERENCES

- (ESUM) *Etymolohichnyi slovnyk ukraïnskoi movy: V 7 tomakh*. Ukl. Boldyriev R. V ta in. K. : Naukova dumka, 1982 – 2006. T. 1–5.
- Kolesnyk O.S. (2011). *Mifolohichnyi prostir kriz pryzmu movy ta kultury*. Chernihiv: ChNPU imeni T.H. Shevchenka.
- Kolesnyk O.S. (2016). *Mova ta mif u vymiri mizhdystsyplinarynykh studii*. Chernihiv: Desna-Polihraf.
- Levytskyi V. V. (2010). *Etymolohycheskyi slovar hermanskykh yazykov*. Vynnytsa: Nova knyha, T.1. *Atlakviða*. URL: <https://www.voluspa.org/atlakvida.htm> (date of access: 1.03.2024)
- Baales, Michael; Jöris, Olaf (2003). "Zur Altersstellung der Schöninger Speere". *Erkenntnisjäger: Kultur und Umwelt des Frühen Menschen Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie Sachsen-Anhalt*. 57: 281–88.
- Beowulf*. URL: http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a04_01.htm (date of access: 1.03.2024)
- Bertalanffy, L., Von. (1968). *General System theory: Foundations, Development, Applications*. New York: George Braziller.
- Boryś, W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wydawnictwo Literackie.
- Gróttasöngur*. URL: <https://www.voluspa.org/literal/grottasongr.htm> (date of access: 1.03.2024)
- Havamál*. URL: <http://etext.old.no/Bugge/havamal.html> (date of access: 1.03.2024)
- Hervararkviða*. URL: <https://www.voluspa.org/hervararkvida.htm> (date of access: 1.03.2024)
- Jöris, O. (2005). "Aus einer anderen Welt – Europa zur Zeit des Neandertalers". N.J. Conard et al. (eds.): *Vom Neandertaler zum modernen Menschen*. Ausstellungskatalog Blaubeuren, 47–70.
- Kroonen G. (2013). *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Ed. by A. Lubotsky. Leiden-Boston: Brill.
- Lokasenna*. URL: <http://etext.old.no/Bugge/lokasenn.html> (date of access: 1.03.2024)
- Löffler, D., McGraw, J.J., Johannsen, N.N. (2016). "Weapons in and as history. On the ontogenerative function of materialized preemption and intelligence in weapons technology". *Identities*. 16 (1–2), 68–77.
- McBain, A. (1911). *An Etymological Dictionary of the Gaelic Language*. Stirling: Eneas MacKay. *Maldon, the Battle of*. URL: <http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a09.htm> (date of access: 1.03.2024)
- Meadows, D.H. *Thinking in Systems: A Primer* / Donella H. Meadows. London: Earthscan, 2008. 218 p.
- Oakeshott, R.E. (1960). *The Archaeology of Weapons: Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry*. THE BOYDELL PRESS.
- (OED) *Online Etymological Dictionary*. Ed. by D. Harper. URL: <http://www.etymonline.com> (date of access: 1.03.2024)
- Pokorny, J. (1959). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1–2. Bern: Francke. (SA) *Snorra Edda*. URL: <https://www.voluspa.org/proseedda.htm> (date of access: 1.03.2024)